

УДК 17:291.5

Огірко О.В.,*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького, м. Львів, Україна*

АКТУАЛЬНІСТЬ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЗАСОБАМИ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ

Розглядаються аспекти духовно-морального виховання молодого покоління засобами християнської етики як складової частини християнської філософії. Християнська етика ґрунтується на універсальному моральному законі людства – десяти Заповідях Божих і двох головних заповідях Любові, а також на ділах милосердя щодо душі та тіла ближніх, євангельських порадах і блаженствах.

Ключові слова: пермисивізм, консумізм, секуляризм, релятивізм, християнська етика, Бог, добро, дух, душа, тіло, виховання, мораль.

Огірко О.В. Актуальность духовно-нравственного воспитания молодого поколения средствами христианской этики.

Аннотация. Рассматриваются аспекты духовно-морального воспитания молодого поколения средствами христианской этики как составной части христианской философии. Христианская этика базируется на универсальном моральном законе человечества – десяти Заповедях Божьих и двух главных заповедях Любови, а также на делах милосердия относительно души и тела ближних, евангельских советах и блаженствах.

Ключевые слова: пермисивизм, консумизм, секуляризм, релятивизм, христианская этика, Бог, добро, дух, душа, тело, воспитание, мораль.

Ogirko O.V. Actuality of Spiritual and Moral Education of the Young Generation by Facilities of Christian Ethics

Annotation. The aspects of spiritually-moral education of the young generation are examined by facilities of Christian Ethics as component part of Christian philosophy. Christian Ethics is based on universal moral law of humankind that is Ten Commandments of God and Two Fundamental Commandments of Christian Love and on

Seven Corporal and Spiritual Works of Mercy, Evangelical Counsels and Beatitudes.

Keywords: *permissivism, consumerism, secularism, relativism, Christian Ethics, God, goodness, spirit, soul, body, education, morality.*

Розвиток духовності молодого покоління для сучасного глобалізованого й прагматичного суспільства, очевидно, залишатиметься актуальною й складною проблемою. Значним потенціалом духовного розвитку характеризується зміст предметів гуманітарного циклу, який традиційно успішно використовується педагогами для реалізації виховних завдань. Проблеми духовно-морального виховання молодого покоління аналізувались І.Бехом, В.Жуковським, В.Малаховим, Т.Тхоржевською, В.Хайруліною, Т.Санніковою, Д.Гільдебрантом та іншими. Ціль статті – дослідити актуальність духовно-морального виховання молодого покоління на основі впровадження викладання християнської етики в загальноосвітні та вищі навчальні заклади.

У сучасному світі запанував матеріалізм та лібералізм у державних структурах, а в сімейному й особистому житті людей – пермісивізм (заборонено забороняти), що пов’язаний із консумізмом (споживацтвом) і гедонізмом (насолодою). Пермісивізм (із лат. “дозвіл”, “допуск”) – це звичаєва розв’язність. Це позиція, яка допускає та схвалює великі моральні вчинки людини як дозволені, якщо ними керує пошук приємності чи відчуття. Особливо це стосується сфери сексуальних учинків. Блаженний Іван Павло II писав: “Мусить турбувати падіння багатьох основних цінностей, які складають безперечне добро не тільки християнської, а й просто людської моральності, моральної культури – таких, як пошана життя, пошана подружжя в його нерозривній єдності, сталості сім’ї. Моральний пермісивізм догоджає перш за все цій найчутливішій галузі життя та співжиття людей. У парі з ним іде криза взаємин між людьми, брак відповідальності за слово, утилітарне ставлення до незайманої людини, втрата відчуття справжнього спільного добра та легкість, із якою воно піддається роз’єднанню. Врешті, десакралізація, яка часто перетворюється в “дегуманізацію” (Dives in Misericordia, 12) [6, с.174-175].

Сучасна цивілізація консумізму полягає в необмеженому прагненні до споживання й забезпечення собі доступу до вигод і послуг. Це прагнення стає не тільки головним стимулятором економічно-

го зростання, але й головною причиною ствердження фальшивої ієрархії цінностей, що забезпечує примат “мати” над “бути”, матеріальних цінностей – над духовними, речей – над особами.

Розвиток цивілізації споживання означає прагнення до загального добробуту, що на практиці є неможливим, тому що з економічним зростанням іде в парі не суспільний розвиток, а надрозвиток одних країн на шкоду іншим, так що одні країни живуть у надлишковому добробуті, інші – в недостатку.

Розвиток цивілізації споживання, прагнення до споживання тягне за собою наслідки як у сфері матеріальної, так і духовної культури. В межах першої домінує розвиток, який зводиться до матеріального зростання, а в межах другої – поширення фальшивої ієрархії цінностей і такі зміни в свідомості людей, які спричиняють отождолення культури зі споживчим світобаченням.

На жаль, сучасне суспільство радше секуляризоване, ніж релігійне. Секуляризм – це своєрідна ідеологія або позиція людини, що веде до збіднення змісту віри, ослаблення релігійних зв’язків, а також до відокремлення релігійного життя від свідомості індивіда й суспільства. Секуляризм як атеїстична ідеологія є відторгненням великої трансцендентної реальності перед світом як шкідливої для людини й розвитку гуманності.

Давніше секуляризм пов’язувався перш за все з дилетантськими ідеологічними теоріями (індивідуалізм, лібералізм, комунізм), прямуючими до суспільних реформ із усуванням релігійного чинника, знищуючи, таким чином, релігійну свободу громадян. В сучасності секуляризм пов’язується скоріше з певним типом науково-технічної ментальності й раціоналістичним способом мислення, пропагуючи образ світу без Бога, заперечуючи трансцендентну цінність самої людяності. Секуляризм і пов’язаний із ним індиферентизм (байдуже ставлення до певних проблем християнства) є основною загрозою для християнської релігії й культивованих через неї цінностей. У зв’язку з атеїстичним секуляризмом щоденно різними способами пропагується споживча цивілізація, зокрема, гедонізм, що вимагає влади, а також грандіозна дискримінація.

Секуляризм і пов’язана з ним споживча цивілізація, що є мозапереченням євангельського духу, чітко відкинуті повчаннями церкви. У повчанні “*Evangelii nuntiandi*” (1975) Папа Павло VI називав секуляризм “доктриною нещастя”, підкреслюючи, що він є такою концепцією світу, яка є втечею від Бога, Який стає зайвим,

заважає. За повчанням Івана Павла II “*Reconciliatio et paenitentia*” (1984), секуляризм як комплекс поглядів і звичок, що відстоюють гуманізм, цілковито відірваний від Бога, викривлений пересиченням споживання та приємності, провокує втрату відчуття гріха й поваги до гідності іншої людини.

Навіть у суспільствах, підданих сильним впливам секуляризму, не можна заперечити існування певних пунктів, дотичних до християнства, навіть до Євангеліє, хоч би як переживання порожнечі й бажання добра. Секуляризм побічно поставив питання про існуючі цінності перед індивідом, автономією, – про цінності, яких немає в розпорядженні більшості членів суспільства. На питання про межі свободи й обґрунтованість цінності в секуляризмі немає відповіді. “Порожнеча сенсу”, яку він спричиняє, домагається етичної відповіді [6, с. 204].

В енцикліці “*Evangelium Vitae*” Папа Іван Павло II розкрив сутність сучасної культури смерті, яка щороку породжує нові способи знищення людського життя. Часто причиною її є науково-технічний раціоналізм, який відкидає правду про те, що Бог є нашим Творцем, одночасно відкидаючи правду про людину як Боже творіння. Коли людина відкидає Бога, то сама хоче панувати й регулювати світ на свій розсуд. Природа без Бога стає для людини річчю, якою можна вигідно маніпулювати. Практичний матеріалізм, який у такий спосіб поневолює людину, допомагає поширенню індивідуалізму, утилітаризму й гедонізму. “Цінності, пов’язані зі словом “бути”, замінюються іншими, пов’язаними зі словом “мати” – писав Папа. Замість того, щоб любити людську особу такою, якою вона є в очах Божих, людина міряється іншими економічними категоріями: “якістю життя”, матеріальним становищем. Тому тіло як невід’ємна частина людської особи зводиться до матеріального виміру й оцінюється критеріями задоволення й ефективності.

Керуючись виключно критерієм задоволення, людина впадає у крайнощі, відкидаючи правдиві цінності навіть у питанні народження потомства. Розвиваючи свої непогамовні пристрасті, жінка сприймає свою дитину не як Божий дар, а як приватну власність: “хочу” – “не хочу”, “вбити” – “не вбити”. Таким чином, у світ входить панування сильних над слабкими й немічними. Найстрашніше, що це виникає у сім’ях, які завжди були “святиною життя” – підкреслював Папа.

З іншого боку, Папа наголошував, що сьогодні відповідальність одиниці часто пом'якшується, бо вона перебуває в атмосфері морального безладу в суспільствах, які погрузли у гріхах і назагал пропагують культуру смерті. Єдиним правдивим критерієм такого суспільства є успіх, а люди, які потребують любові, уваги та піклування, трактуються як тягар, якого треба позбутися. Такі суспільства, запліплені жадобою користі, приймають антидемократичні закони про евтаназію, аборти й таким чином заглушують у собі почуття провини та відповідальності за кожне людське життя. Тому в сучасному суспільстві панує радше диктатура морального релятивізму.

Релятивізм – позиція тих, хто припускає, що пізнанню недоступна абсолютна істина: будь-яка істина – це лише “точка зору”, часткова та суб’єктивна або цілком залежна від часу та історії. Релятивізм, отже, відкидає існування абсолютних цінностей і визнає лише існування цінностей, зумовлених певним періодом історії, культури тощо.

Релятивізм (із лат. “відносний”) – пізнавальний погляд, за яким пізнавані є лише співвідношення та відношення, в яких перебувають речі, які не є, однак, можливими для пізнання. Одним із наслідків такої позиції є твердження, що немає об’єктивної правди, яка була б незалежна від суб’єкта, що пізнає (скептичний релятивізм) [3, с. 46]. За цим поглядом, кожне пізнання – відносне, і в цьому сенсі також суб’єктивне. Скептичний релятивізм ув етиці приводить до самозаперечення абсолютного характеру моральних цінностей і загальної вартості етичних норм [6, с. 189]. Скептичний релятивізм – переконання, що не існує жодної остаточної правди, але що правда змінюється залежно від зміни суспільних чи політичних умов.

Релятивізм безпосередньо провадить до аморальності, виправдання різних негативних дій не тільки в житті індивідуальної особи, а й в існуванні суспільства. Наслідком аморальності в суспільному вимірі є різні ідеології, які маніпулюють людиною. Залежність етичних норм від звичаїв нав’язують деякі західноєвропейські богослови-моралісти. Обурюються при цьому на Учительський Уряд Церкви, який займає чітку позицію щодо певних проблем.

Саме християнська етика як складова філософії християнства та його Церкви покликана вирішити проблеми духовно-морального виховання підростаючого покоління в сучасному суспільстві, даючи йому правдиві орієнтири та засоби для досягнення вічного та земного щастя.

Християнська етика – це наука про моральне благополуччя людини на основі абсолютних цінностей, із яких складається християнська культура. Ця наука ґрунтується на універсальному моральному законі людства – десяти Заповідях Божих і двох головних заповідях Любові, а також на справах милосердя щодо душі та тіла ближніх, євангельських радах і блаженствах. Християнська етика закликає шанувати Бога думками, словами, справами, що людина зобов’язана проявити в пошані до батьків, до власного й чужого життя, духовної та тілесної чистоти, майна, честі, слави, гідності та інших почуттів. Вона аналізує суть, внутрішню структуру моральної свідомості й моральних стосунків, досліджує моральні поняття, які виражають моральні норми, принципи для оцінки діяльності людей. Ця наука не тільки теоретично, розумово закликає шукати найвище добро (благо), а й сприяє формуванню духовного світогляду, який робить доступними для людини вічні істини, відкриті Богом у Святому Письмі, зокрема, в істинах про: створення світу й людини; викуп (спасіння) людства; останні події в історії людства (смерть, суд, пекло, рай). Християнська етика – це етика беззастережного послуху волі Божій, об’явленій через Ісуса Христа. Її породжують роздуми над буттям, мотивовані Об’явленням Божим. Ця наука базується на абсолютній моралі, що є вічною, незмінною та існує поза простором і часом [6, с. 244]. Вона формує духовність і моральність молодого покоління, бо закликає жити за Божими законами та прагнути досконалості.

Християнська етика є вченням, спільним для всіх християнських конфесій України й має на меті інформувати вірян про моральне вчення християнства, яке є джерелом загальнолюдських цінностей; виховувати молодь на засадах правди (“...і спізнаєте правду, і правда вас визволить” (Ів. 8:32)); свободи во Христі та екуменізму за принципом: “Один Господь, одна віра, одне хрещення” (Ефес. 4:5); а також на таких моральних чеснотах, як мудрість, мужність, справедливість, стриманість, милосердя, миролюбність. Вона допоможе молодій людині з позиції християнства орієнтуватися в трьох основних питаннях:

1. В кого маємо вірити? – В єдиного Бога, Який є абсолютним Добром.

2. Що повинні робити, щоб чинити волю Господню? – Виконувати Заповіді Божі та справи милосердя.

3. Які засоби слід уживати, щоб досягнути спасіння? – Молитися, чинити добро, остерегатися зла та приймати святі Таїнства.

В історії християнства існувало три типи етики, кожен із яких має відповідника в інших релігійних традиціях. Перший тип розуміє етику як вибір добра. Він цільово орієнтується на добродійності, що необхідні для досягнення цілей, або на цінності, якими визначається мета діяльності. Добродійність, як підкреслював ще Аристотель, є щастям, що досягається шляхом досконалих дій та реалізації можливостей людини. Другий тип християнської етики – вірність обов'язку. Якщо в деонтологічній етиці центральне місце займає поняття “правоти”, то в християнській традиції обов'язок ототожнюється з послухом Божому закону, даному в Об'явленні. До третього типу належить етика “відгуку”, де Божа суть і наміри є вищою нормою, а не конкретним набором правил. Особливо важливим є наш відгук на те, що Бог зробив для нас. Вважається, що віра й турбота про ближнього – це благий відгук на те, що зробив Бог. Цю етику можна назвати й етикою взаємин, або контексту. Християнська етика – це відповідь на Божу Любов, яка є не вимушеною, а належною. Вважається, що в християнському житті першочергове значення мають стосунки, а не принципи. Дії виникають зі ставлення людини до Бога на основі заповіді та віри, а рішення приймаються в конкретних соціальних контекстах, що не виключають невизначеності [1, с. 38].

Християнська етика базується швидше на оптативній моралі (моралі очікувань, вільних рішень і бажань), ніж на імперативній (моралі наказу). Вона ніколи не була класовою, але – універсальною.

Моральне богослов'я, або ж теологію, часто називають християнською етикою, етикою поведінки, етикою людини. Тут вона є частиною теології, яка поєднанням християнської віри та розуму вивчає директиви, дотримуючись їх, щоб досягнути кінцевої мети – спасіння душі. Моральне богослов'я описує моральну поведінку, оцінює суть, вчинки людини та проводить порівняння її з ідеалом, формує характер, моральні звички індивіда, які регулюються почуттям совісті. Остання значно впливає на вчинки людини, внаслідок чого добра людина робить добрі вчинки. Правильна моральна дія проектується на саму особу. Враховуючи це, об'єктом християнської етики як частини теології є норми та правила поведінки, що мають посприяти досягненню людиною її життєвої мети – Царства Небесного.

Загальнолюдська етика містить у собі елементи християнської етики, які доповнюють і облагороджують природну етику вищим сенсом Господнього спасіння. Природна етика – це сукупність правил поведінки, проголошених здоровим глуздом. Християнська етика увібрала в себе найкращі здобутки філософської етики, акумульовані у вченні Ісуса Христа.

Християнська етика є могутнім виховним засобом у формуванні богословських, моральних і громадських чеснот. Вона сприяє осягненню людиною Бога як найвищого добра. Особиста християнська етика проголошує необхідність віри та вшанування Бога, відкриває шлях до спасіння через молитву, любов до Бога та ближніх. Вона сприяє утвердженню національної свідомості та належної цінності людській гідності, визначає поведінку людини як свободної істоти в напрямі осягнення остаточної мети – Царства Божого – на основі відповідальності перед Творцем за дар свободи. Християнська етика, визнаючи об’єктивність добра й зла, чеснот і вад, може бути пізнана та визнана неупередженим природним розумом. Фактично кожна об’єктивна етика є водночас християнською.

Етика традиційних Церков базується на таїнстві ініціації, універсальності, ієрархії й харизматизмі, на концепції спасіння світу та інтегрального розуміння світу, на об’єктивно-текстуальному тлумаченні джерел релігії, пізнавально-емоційній мотивації, вільному та свідомому прийнятті рішень, прощенні вини та присвяті себе Богу. Традиційні Церкви базуються на таких фундаментальних світоглядних принципах як теоцентризм (розуміння, що Бог є центром усього), креаціонізм (усвідомлення Богоствореності світу з нічого), провіденціалізм (думка, що Бог постійно керує нашим світом, його історією та поведінкою кожної людини), персоналізм (усвідомлення людини як індивідуальності, створеної за образом і подобою Божою) та ревелаяціонізм (прийняття Божого Об’явлення).

В християнській етиці людина – це втілений дух і одухотворене тіло, а її людський дух діє тілесно. Тіло та душа людини – це не дві реальності, відокремлені одна від одної. Тіло слід розуміти як живу матерію, злучену з душею. Тіло, маючи здатність до живлення, руху, відпочинку, розмноження, підвладне законам матерії, й зокрема – законам смерті. Душа оживляє тіло, надає людині спроможність абстрактно мислити, міркувати, вільно приймати рішення, генерувати ідеї, оцінки. Вона не зазнає тілесної смерті й

не може розкладатися. Душа людини – безсмертна, зароджується з моменту зачаття та є відповідальною за вчинки особи. “Не бійтеся тих, що вбивають тіло, душі ж убити не можуть” (Мт. 10: 28). За християнською філософією, людина отримує тіло від своїх батьків, а душу – безпосередньо від Бога. Душа після смерті людини не перевтілюється в інше тіло, а очікує воскресіння своєї власної оболонки після другого приходу Ісуса Христа та Страшного Суду. Душа має розум і власну свободну волю, а також думки, почуття і бажання. Розум – це здатність душі творити ідеї, оцінки, міркування, розрізняти добро та зло. Воля – це здатність людини в певній ситуації вчинити так чи інакше. Бог не примушує людину вірити в Нього, чинити так чи інакше – це прояви вільної волі людини. Не випадково народна мудрість повчає: “Вільному – воля, а блаженному – рай”. Блаженний Августин навчав: “Людино, Бог, що створив тебе без тебе, спасти тебе без тебе не зможе” [6, с. 141].

Розум людини шукає найвищої правди – Бога й добра, уточнюючи закони – правила правильної поведінки. Воля бажає досягнути правду як найвище благо, дотримуватися правильної поведінки й етичних законів. Щоб людина жила за покликом своєї суті, розум має вільно й щиро шукати правди, а воля – завжди бажати правди як добра та завжди чинити за велінням розуму.

Святий апостол Павло та Отці Церкви навчали, що людина – це єдність духу, душі та тіла (1Сол. 5: 23), тобто у своєму бутті є трихотомною. Дух є найглибшою частиною душі, бо відображає нашу самосвідомість, “Я”, через яке ми безпосередньо спілкуємося з Богом. Не випадково великий Каменярь Іван Франко писав: “Дух, що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя, волю, він не вмер, він ще живе...” Дух перебуває під впливом Святого Духа, в ньому діє благодать Божа. Дух проявляється в страху Божому, совісті та пошуку Бога. Тілом та душею люди бувають схожі, а духом – неоднакові, неповторні, особливі. Людина може стати особистістю, коли сформується як особа, розвине творчий потенціал, стане неповторною, гідною наслідування й відповідальною за свої вчинки. Людина разом із Богом є співтворцем світу та свого майбутнього: “Як постелиш, так і виспишся”, “Що посієш, те й пожнеш”. Коли дух і душа пануватимуть над тілом – людина стане високоморальною, а коли тіло керуватиме душею – людина впадатиме в гріх. Людина буде морально сформованою, якщо дбатиме про себе в такій послідовності: дух, душа, тіло.

Християнська етика базується на теїзмі, який як основа християнської філософії навчав, що Бог є абсолютно вічний Дух, Який не лише створив світ і все живе в ньому, а й постійно опікується ним світом і кожною істотою.

Філософською основою християнської етики для представників католицької Церкви є христоцентризм (Христос є центром учення), для протестантських Церков – фідейцентризм (віра є центром учення), а для православних Церков – теоцентризм (Бог у Пресвятій Трійці є центром учення). Проте спільними для них є моральні настанови Старого й Нового Завітів. Навчання та виховання у християнській етиці здійснюється за принципом христоцентризму, тобто у Христі: “Живу вже не я, а живе Христос у мені” (Гал. 2: 20); через Христа: “Без Мене ж ви нічого чинити не можете” (Ів. 15: 5); для Христа: “...бо коли ми живемо, для Господа живемо, і коли ми вмираємо, для Господа вмираємо” (Рим. 14: 8). “Все бо від Нього, через Нього і для Нього” (Рим. 11: 36). Християнську етику не випадково називають етикою любові, бо Сам Христос є втіленням Любові: “Це Моя заповідь, щоб ви любили один одного, як Я вас полюбив!” (Ів. 15: 12).

Висновки. Таким чином, християнська етика є могутнім засобом духовно-морального виховання молоді, бо включає в себе моральний закон людства – Десять Заповідей Божих, моральні цінності та чесноти, а також моральність, втілену в Ісусі Христі – Боголюдині, в Його вченні та працях святих людей, які Його наслідували.

Список використаної літератури та джерел:

1. Барбур Иен. Этика в век технологии. / Иен Барбур. – М.: ББИ св.ап. Андрея, 2001.
2. Гільдебрант Дітріх фон. Етика. / Дітріх фон Гільдебрант. – Львів: УКУ, 2002.
3. Іван Павло II. Centesimus annus: Енцикліка. / Іван Павло II. – Ватикан, 1991.
4. Іван Павло II. Evangelium Vitae: Енцикліка. / Іван Павло II. – Ватикан, 1995.
5. Іван Павло II. Dives in Misericordia: Енцикліка. / Іван Павло II. – Львів: Місіонер, 1999.
6. Огірко О.В. Християнська етика для всіх: Словник християнсько-етичних термінів. / О.В. Огірко. – Львів: Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, 2009.